

KS. KRZYSZTOF SMYKOWSKI

PROPOZYCJE ZMIAN W PRZEPISACH DOTYCZĄCYCH
OCHRONY ZWIERZĄT. PRÓBA OCENY
Z PERSPEKTYWY TEOLOGII MORALNEJ

PROPOSALS FOR CHANGES TO ANIMAL PROTECTION REGULATIONS.
ATTEMPT TO EVALUATE FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL THEOLOGY

A b s t r a c t. The purpose of this article is to present the most important proposals for changes to the Polish legal provisions regarding animal protection. These mainly concern the tightening of penalties for crimes that animals are the victims of, raising the level of their wellbeing, introducing a ban on animal performance in circuses and breeding of fur-bearing animals, as well as limiting ritual slaughter solely to the needs of members of religious associations operating on the territory of the Republic of Poland. It seems that all of these postulates should be viewed as positive because they are a practical sanctioning of the obligation to treat animals with kindness and tenderness.

Key words: animals; circus; law; moral theology; ritual slaughter.

Wiek XIX i XX są czasem kształtowania się szczególnej wrażliwości ludzi na los zwierząt. W tym okresie na szeroką skalę rozwinęły swoją działalność liczne organizacje filoanimalistyczne, których celem było działanie na rzecz szeroko pojętego dobrostanu oraz przeciwdziałanie niektórym formom wykorzystywania zwierząt przez człowieka. Należały do nich eksperymenty (wiwisekcje), polowania czy niektóre rodzaje intensywnego chowu i hodowli.

Ks. dr KRZYSZTOF SMYKOWSKI – adiunkt Katedry Bioetyki Teologicznej w Instytucie Teologii Moralnej KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: krzysztof.smykowski@kul.pl

Podjęte zostały jednak nie tylko próby kształtowania postaw społecznych wykluczających okrucieństwo wobec istot żywych. Dążenia te zaczęły przybierać ramy prawne. Kwestia relacji człowieka wobec zwierząt jest obecnie regulowana zarówno przez ustawodawstwo wszystkich krajów rozwiniętych, jak i przez niektóre dokumenty międzynarodowe.

1. KONIECZNOŚĆ PRAWNYCH ZAPISÓW DOTYCZĄCYCH OCHRONY ZWIERZĄT I ICH TEOLOGICZNO-MORALNEJ OCENY

Najbardziej znaną kodyfikacją dotyczącą analizowanego zagadnienia jest Światowa Deklaracja Praw Zwierząt uchwalona przez UNESCO w Paryżu 15 października 1978 r. Choć dokument ten nie ma charakteru wiążącego i nie stanowi fundamentu systemu prawnego w poszczególnych krajach, to jednak wywarł istotny wpływ na kształt ustawodawstwa w wielu państwach świata.

Pierwszą polską próbą prawnego unormowania relacji pomiędzy człowiekiem a zwierzętami było Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt. Ten krótki akt prawny zabraniał znęcania się nad zwierzętami, podając szeroki katalog zachowań człowieka, które mogą być uznane za tego rodzaju wykroczenie. Ustanawiał sankcje karne oraz regulował zasady prowadzenia doświadczeń z wykorzystaniem istot żywych¹. Widać, że jak na owe czasy było to prawodawstwo niezwykle nowoczesne². Z niewielkimi zmianami Rozporządzenie obowiązywało aż do 1997 r. Zostało ono wtedy zastąpione Ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt.

Ustawa ta do chwili obecnej reguluje kwestie ochrony humanitarnej zwierząt³ na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W ciągu dwudziestu lat jej obowiązywania była ona wielokrotnie nowelizowana, a niektóre kwestie zostały wyłączone z jej zakresu i podporządkowane innym aktom prawnym⁴. Nie-

---

¹ Por. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. (1932), nr 42, poz. 417, art. 1-9.

² Por. S. MROCKOWSKI, *Prawna ochrona zwierząt doświadczalnych*, „Przegląd Hodowlany” 68(2000), nr 7, s. 1.

³ Oprócz ochrony humanitarnej, której celem jest zapewnienie zwierzętom odpowiedniego poziomu dobrostanu i zapobieganie odczuwaniu przez nie bólu i stresu, wyróżnia się także ochronę gatunkową. Odnosi się ona tylko do gatunków szczególnie cennych lub rzadkich i ma za zadanie przeciwdziałanie ich wyginięciu. Kwestie te są regulowane przez inny rodzaj ustawodawstwa i dlatego nie są przedmiotem niniejszego opracowania.

⁴ Dotyczy to m.in. eksperymentów na zwierzętach, których prowadzenie zostało uregulowane Ustawą z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach, a następnie Ustawą z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych.

wątpliwie największym przełomem, który nastąpił z chwilą jej uchwalenia i wejścia w życie, była dereifikacja zwierząt, która jest istotą artykułu 1: „Zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę”⁵. Ustawodawca tym samym ochronę zwierząt ujął nie w formie ich praw, lecz w ramy obowiązku człowieka. Słusznie zauważa Wojciech Radecki, że przyznanie zwierzętom osobowości prawnej polegającej na możliwości nabywania we własnym imieniu praw i zobowiązań jest bez wartości. Zwierzętom bowiem jest to zwyczajnie niepotrzebne. Chodzi więc w tym miejscu o prawa podmiotowe *sensu largo* służące zwierzętom, ale zapisane w ustawach przez człowieka⁶. W kolejnych rozdziałach dokument ten precyzuje zakres powinności człowieka oraz wskazuje czyny, które są zakazane.

Przemiany zachodzące we współczesnym społeczeństwie polskim, których przejawem jest wzrost wrażliwości na los zwierząt oraz wpływ czasu sprawiły, że coraz częściej podnosi się postulat zmian w analizowanej ustawie. W chwili obecnej, na różnym etapie procesu legislacyjnego, znajduje się kilka projektów jej nowelizacji zgłoszonych zarówno przez Radę Ministrów, jak i przez przedstawicieli poszczególnych klubów parlamentarnych.

Należy uznać konieczność prawnego unormowania relacji człowieka wobec zwierząt. Służyć ono ma nie tylko ich ochronie przed zadawanymi przez człowieka bólem i stresem. Ostatecznie zapewnia bowiem ono także ochronę godności człowieka, z którą sprzeczne są jakiegokolwiek przejawy okrucieństwa wobec istot zdolnych do odczuwania bólu. Takie zapisy pozwalają wreszcie na zachowanie ładu społecznego.

Nie można jednak uznać, że prawne unormowania pozostają etycznie neutralne. Wynika stąd zatem konieczność ich teologicznomoralnej oceny. Teologia moralna tradycyjnie podkreśla, że aby konkretny przepis prawa świeckiego obowiązywał w sumieniu, musi być godziwy (niepozostający w sprzeczności z prawem naturalnym lub prawem Bożym pozytywnym), sprawiedliwy (uzasadniony), możliwy do wykonania w granicach normalnych możliwości (niepowodujący nadmiernych trudności) oraz konieczny lub prawdziwie pożyteczny dla dobra wspólnego⁷.

W niniejszym artykule zostaną zatem przedstawione najważniejsze, zdaniem autora, propozycje zmian w Ustawie o ochronie zwierząt. Należą do nich za-

---

⁵ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. (1997), nr 111, poz. 724, art. 1, ust. 1.

⁶ Por. W. RADECKI, *Ustawy o ochronie zwierząt. Komentarz*, Difin, Warszawa 2015, s. 51.

⁷ Por. S. NOWOSAD, *Teologia moralna ogólna. Skrypt dla słuchaczy Kolegium Teologicznego*, Lublin 1994, s. 72.

ostrzenie kar za przestępstwa, których ofiarami są zwierzęta, zakaz hodowli zwierząt futerkowych oraz występu zwierząt w cyrkach i menażeriach objazdowych, a także ograniczenie możliwości prowadzenia uboju rytualnego wyłącznie do potrzeb związków wyznaniowych działających na terytorium Polski. Kryterium będą zasady ogólne, które regulują stosunkiem człowieka do zwierząt. Należą do nich obowiązek poszanowania istot żywych jako stworzeń Bożych oraz ich natury, a także odniesienia się wobec nich z życzliwością i wrażliwością. W praktyce oznacza to możliwość powodowania śmierci zwierzęcia lub wywoływania bólu i stresu jedynie wtedy, gdy jest to motywowane poważną koniecznością. Zawsze temu jednak winny towarzyszyć działania na rzecz utrzymania możliwie wysokiego poziomu dobrostanu⁸.

2. ZAOSTRZENIE KAR ZA PRZESTĘPSTWA PRZECIWIW ZWIERZĘTOM

Jednym z podstawowych zapisów, które przewijają się przez większość projektów, jest zwiększenie odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko zwierzętom. Obecna ustawa wymienia szeroki katalog czynów zabronionych. Należą do nich zabijanie zwierząt (poza ściśle określonymi sytuacjami) oraz znęcanie się nad nimi. Pod tym pojęciem ustawodawca rozumie m.in. umyślne zranienie lub okaleczenie, używanie do pracy zwierząt chorych, bicie, transport w warunkach powodujących cierpienie i stres, złośliwe straszenie lub drażnienie, porzucanie zwierząt oraz obcowanie płciowe ze zwierzętami⁹. Wydaje się, że wykaz tych czynów jest wyczerpujący, a polskie prawodawstwo zapewnia zwierzętom dostateczną ochronę.

Wciąż pozostaje jednak problem relatywnie częstego naruszania tych zapisów. W 2016 r. ujawniono 1 673 przestępstw, a wskaźnik wykrycia ich sprawców wyniósł 55,9%. Ilość tego rodzaju naruszeń prawa posiada w ostatnich latach tendencję zwyżkową, czego nie można natomiast powiedzieć o poziomie wykrywalności sprawców¹⁰. Jednocześnie daje się zauważyć stały wzrost liczby osób skazanych za zabijanie zwierząt lub znęcanie się nad

---

⁸ Por. J. WRÓBEL, *Zwierzęta i ich prawa*, w: *Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przesłanie moralne Kościoła*, red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 96-102.

⁹ Por. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r., art. 6, ust. 1-2.

¹⁰ Por. *Ustawa o ochronie zwierząt*, „Policja”, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/wybrane-ustawy-szczegol/ustawa-o-ochronie-zwier/50889,Ustawa-o-ochronie-zwierzat.html> (dostęp: 17.12.2017).

nimi ze szczególnym okrucieństwem¹¹. Projekty nowelizacji dążą do przeciwdziałania takim czynom zabronionym poprzez zaostrzenie sankcji karnych.

Zakłada się podniesienie górnego wymiaru kary pozbawienia wolności za znęcanie się nad zwierzętami z dwóch do trzech lat, a za znęcanie się ze szczególnym okrucieństwem z trzech do pięciu lat. W tej drugiej sytuacji postuluje się ponadto wprowadzenie kary minimalnej, czyli trzech miesięcy pozbawienia wolności¹². Trzeba z całą pewnością stwierdzić, że znęcanie się nad zwierzętami jest przejawem poważnego znieprawienia sumienia. *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza wyraźnie, że: „Sprzeczne z godnością ludzką jest niepotrzebne zadawanie cierpień zwierzętom lub ich zabijanie”¹³. Należy ponadto zauważyć, że tego rodzaju postawy są pochodną zaniku estetycznej i aksjologicznej wrażliwości ludzkiego wnętrza. Tym samym łatwo przygotowują grunt pod analogiczne zachowania wobec drugiego człowieka¹⁴. Nie można zatem negować konieczności poddawania osób dopuszczających się wspomnianych przestępstw resocjalizacji, także, o ile wymaga tego sytuacja, w warunkach częściowego bądź całkowitego odizolowania od społeczeństwa. Nadużyciem (i być może przejawem złej woli) jest więc powtarzany od czasu do czasu w środkach społecznego komunikowania (także katolickich) przekaz, jakoby wspomniane zmiany prawne prowadziły do postawienia znaku równości pomiędzy człowiekiem a zwierzętami¹⁵. Pewne wątpliwości może jedynie budzić zaangażowanie w ochronę zwierząt przy jednoczesnym zaniedbaniu ochrony życia i godności ludzi. Nie można także nie uznać za słuszny argumentu inicjatorów zmian. Wskazują oni na konieczność korelacji z innymi przepisami, które chronią zwierzęta i przewidują poważniejsze sankcje za podobne czyny. Odnosi się to zwłaszcza do prawa łowieckiego¹⁶.

Istotną zmianą jest także wprowadzenie obowiązku orzekania nawiązki w kwocie od 1000 do 100 000 zł na cele związane z ochroną zwierząt¹⁷.

---

¹¹ Por. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny, uzasadnienie, „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej”, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/64DF84DB7D37519FC12581080055E079/%24File/1509.pdf> (dostęp: 17.12.2017).

¹² Por. tamże, art. 2.

¹³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2002, nr 2418. Terminu „cierpienie” *Katechizm* używa w znaczeniu szerokim (analogicznym). W sensie ścisłym odnosi się bowiem ono tylko do człowieka (por. JAN PAWEŁ II, List *Salvifici doloris*, Rzym 1984, nr 2).

¹⁴ Por. FRANCISZEK, Encyklika *Laudato si'*, Rzym 2015, nr 92; J. WRÓBEL, *Zwierzęta i ich prawa*, s. 102.

¹⁵ Por. F. KUCHARCZAK, *Uczłowieczenie zwierząt*, „Gość Niedzielny”, <http://gosc.pl/doc/3266801.Uczlowieczanie-zwierzat> (dostęp: 17.12.2017).

¹⁶ Por. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt, uzasadnienie.

¹⁷ Por. tamże, art. 1, p. 2, lit. g.

W obecnie obowiązujących przepisach jej orzekanie ma charakter fakultatywny, a minimalna kwota wynosi 500 zł¹⁸. Według danych Ministerstwa Sprawiedliwości obecnie nawiązkę orzeka się jedynie wobec 39% skazanych. Z reguły jest ona bardzo niska. W 88% przypadków nie przekracza ona 1000 zł. Do chwili obecnej zaledwie trzykrotnie zasądzono kwotę od 5000 do 20 000 zł¹⁹. Wprowadzenie obligatoryjnego stosowania tego środka karnego ma służyć nie tylko przeciwdziałaniu popełnianiu przestępstw wobec zwierząt. Kara, obok wymiaru prewencyjnego, powinna mieć także cele wychowawcze i kompensacyjne. Wedle proponowanych zmian orzeczona nawiązka byłaby przeznaczana bezpośrednio dla podmiotów działających na rzecz ochrony dóbr naruszonych lub zagrożonych przez sprawcę²⁰. Wprowadzenie obligatoryjności wymierzania takiej kary stanowiłoby zatem dla przestępców okazję do naprawienia wyrządzonego zła.

3. ZAKAZ HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH

Budzącym największe kontrowersje elementem projektów jest zakaz prowadzenia chowu i hodowli zwierząt w celu pozyskania futer. Ma on objąć lisa pospolitego, lisa polarnego, norkę amerykańską, tchórza, jenota, nutrie oraz szynszylę. W dalszym ciągu ma być dopuszczalna hodowla królika²¹.

Od początku swojego istnienia człowiek pozyskiwał skóry zwierzęce, które miały mu zapewnić ochronę przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi oraz zapobiegać wychłodzeniu organizmu. Początkowo odbywało się to poprzez polowanie na dzikie zwierzęta. Z czasem upowszechnieniu uległa hodowla, która współcześnie przyjęła zasięg i metody o charakterze przemysłowym. Równoległe możliwe stało się korzystanie z włókien roślinnych i materiałów sztucznych, które obecnie stanowią podstawowe tworzywo stosowane w produkcji odzieży. Mimo tego nie zaprzestano hodowli zwierząt futerkowych.

Większość z nich stanowią gatunki, które w naturze występują jako drapieżniki, a obszary ich bytowania są bardzo rozległe. Żyją najczęściej jako osobniki samotne lub tworzą niewielkie stada. Warunki chowu jednak nawet w niewielkiej mierze nie odzwierciedlają naturalnych potrzeb tych gatunków.

---

¹⁸ Por. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r., art. 35, ust. 5.

¹⁹ Por. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt, uzasadnienie.

²⁰ Por. tamże.

²¹ Por. Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (6.11.2017), art. 1, pkt 15, „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej”, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-751-2017/\\$file/8-020-751-2017.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-751-2017/$file/8-020-751-2017.pdf) (dostęp: 17.12.2017).

Dominuje bowiem chów klatkowy bez stałego podłoża. Na jednego lisa lub jenota przypada zaledwie 0,6 m² powierzchni, a każdy dodatkowy osobnik musi mieć zapewnione 0,4 m². Nietrudno się domyśleć, że wspomniane warunki odbijają się bardzo niekorzystnie na dobrostanie zwierząt. Obserwuje się często niewłaściwy rozwój kończyn i ich zwyrodnienia, a w konsekwencji śmierć także młodych osobników. Stłoczenie dużej ilości zwierząt na niewielkiej powierzchni powoduje zaś agresję, akty kanibalizmu czy apatię. Zastrzeżenia mogą budzić także metody uśmiercania zwierząt. Dominuje stosowanie porażenia prądem elektrycznym, co zapewnić ma wysoką jakość futer²².

W przypadku pozyskiwania skór od zwierząt brakuje poważnej przyczyny, która usprawiedliwiłaby narażanie zwierząt na długotrwały stres czy dyskomfort. Nabywanie futer pochodzenia naturalnego należy uznać jedynie za przejaw próżności. Współczesne technologie, stosowane w produkcji odzieży, są w stanie zaspokoić najbardziej nawet wyszukane potrzeby estetyczne przy użyciu włókien roślinnych czy tkanin sztucznych. Również pod względem właściwości praktycznych przewyższają one zdecydowanie futra naturalne. Wydaje się, że sięganie po ubrania wyprodukowane ze skór jest najczęściej przejawem braku wiedzy dotyczącej warunków panujących w hodowlach. Osoba wrażliwa moralnie utraciłaby bowiem wszelką radość wynikającą choćby z doznań estetycznych, mając świadomość, jakim bólem, stresem czy dyskomfortem zwierząt zostało okupione wyprodukowanie odzieży²³.

Wskazane jest zatem odchodzenie od powodujących cierpienia sposobów wykorzystania zwierząt, jeśli nie są one motywowane prawdziwą koniecznością. Do hodowli zwierząt futerkowych można zatem w sposób uprawniony odnieść słowa Jana Pawła II skierowane do naukowców prowadzących doświadczenia na zwierzętach: „Zmniejszenie liczby dokonywanych na zwierzętach eksperymentów, które stają się mniej konieczne, odpowiada stwórczemu planowi i dobru całego stworzenia”²⁴. W tym kontekście wydaje się bo-

---

²² Por. tamże, uzasadnienie.

²³ Por. R. SPAEMANN, *Szczęście a życzliwość. Esej o etyce*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1997, s. 237.

²⁴ JAN PAWEŁ II, *Eksperyment w biologii*. Przemówienie do uczestników Tygodnia Studiów zorganizowanego przez Papieską Akademię Nauk (23.10.1982), w: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, red. K. Szczygieł, Biblos, Tarnów 1998, s. 198, nr 4; por. także: PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA SŁUŻBY ZDROWIA, *Nowa Karta Pracowników Służby Zdrowia*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2017, nr 102.

wiem, że pozyskiwanie skór zwierzęcych budzi więcej zastrzeżeń niż wykonywanie eksperymentów²⁵.

Nie sposób także nie wziąć pod uwagę czynników środowiskowych. Prowadzenie ferm zwierząt futerkowych jest często związane z odzyskiem powstałych w nich odpadów oraz odprowadzeniem znacznej ilości substancji toksycznych do otoczenia. Przyjmuje się, że wyprodukowanie 1 kg futra jest związane z emisją 110 kg dwutlenku węgla do atmosfery. Sprawia to, że okoliczni mieszkańcy bardzo często uskarżają się na sąsiedztwo takich zakładów i kierują do licznych instytucji państwowych skargi na ich działalność²⁶. Warto zatem w rozważaniach bioetycznych uwzględnić także argument ekologiczny. Jakkolwiek pod jego adresem kierowane są pewne zastrzeżenia²⁷, to jednak pozwala on lepiej poznać skutki utrzymywania ferm zwierząt futerkowych.

4. ZAKAZ WYSTĘPU ZWIERZĄT W CYRKACH

Zgłoszone projekty zgodnie postulują także wprowadzenie zakazu występu zwierząt w cyrkach. W ustawie proponuje się umieszczenie następującego zapisu: „Zabrania się działalności menażerii objazdowych, a także organizowania i prowadzenia występów cyrkowych z udziałem zwierząt oraz podobnych widowisk lub pokazów związanych z wykorzystywaniem zwierząt w celach rozrywkowych”²⁸.

Związek sztuki cyrkowej z występami zwierząt dla wielu osób wydaje się być nierozzerwalny. Nawet niektóre definicje cyrku uznają tresurę za nieodłączny

---

²⁵ Prowadzenie badań naukowych z wykorzystaniem zwierząt jest usprawiedliwione poważną racją. Są one podejmowane najczęściej dla zbadania wpływu substancji mogących mieć w przyszłości zastosowanie w terapii ludzi czy innych zwierząt lub oceny nietoksyczności związków chemicznych używanych w różnych dziedzinach życia. Przepisy prawne i normy etyczne wymagają spełnienia wysokich wymagań i zapewnienia zwierzętom relatywnie dobrych warunków bytowania. Należy wreszcie zauważyć, że choć projekty badawcze są rozpisane na wiele lat, to udział pojedynczego zwierzęcia w procedurze trwa stosunkowo krótko (od kilkunastu minut do kilku tygodni). Wszystkie doświadczenia wymagają zgody komisji etycznej, a ich prowadzenie jest poddawane szczegółowej kontroli i ocenie (por. K. SMYKOWSKI, *Eksperymenty medyczne z wykorzystaniem zwierząt*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 147-186).

²⁶ NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI, *Nadzór nad funkcjonowaniem ferm zwierząt*, Warszawa 2014, s. 30-31.

²⁷ Por. A. DERDZIUK, *Argument ekologiczny w bioetyce*, w: *Przykazania kościelne dzisiaj. Przestanie moralne Kościoła*, red. J. Nagórny, J. Gocko, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2001, s. 203-204.

²⁸ Por. Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (6.11.2017), art. 1, pkt 18.

element teatru sztuki. Widowiska z udziałem oswojonych zwierząt miały miejsce już w czasach starożytnych w Egipcie, Grecji i Rzymie, a w średniowieczu upowszechniły się w całej Europie²⁹.

Pewne przemiany w funkcjonowaniu i postrzeganiu sztuki cyrkowej zaczęły pojawiać się począwszy od lat 70. XX wieku, doprowadzając do powstania tzw. nowego cyrku. Jednym z jego wyróżników jest rezygnacja z tresury zwierząt. Dokonało się to nie tylko pod wpływem działań organizacji filozoficznych. Istotnym czynnikiem było skupienie się na prezentacji siły i niezwykłości ludzkiego ciała oraz jego możliwości. Rezygnuje się tym samym z dążenia do zaskoczenia widza egzotyką, którą zapewniał udział zwierząt, i odmiennością³⁰.

W Polsce działalność prowadzi obecnie 16 cyrków, które w swoim repertuarze mają występy zwierząt. Ich ilość szacuje się na 250-300 osobników. Poważne wątpliwości budzi dobrostan zwierząt, które uczestniczą w cyrkowych pokazach. Częste zmiany miejsca przedstawień sprawiają, że cyrki nie są w stanie zapewnić dzikim zwierzętom warunków adekwatnych do ich potrzeb. Chodzi tutaj zwłaszcza o kontakt z innymi osobnikami tego samego gatunku w przypadku zwierząt stadnych (np. słoni) oraz odpowiednio dużą powierzchnię wybiegu wraz z niezbędnym wyposażeniem (np. dla lwów czy tygrysów)³¹.

Niewłaściwe warunki bytowania, połączone z tresurą polegającą na kształtowaniu nienaturalnych umiejętności i postaw przy wykorzystaniu brutalnych metod, sprawiają, że zwierzęta cyrkowe są narażone na znaczne ryzyko wystąpienia poważnych schorzeń. Należą do nich przede wszystkim zaburzenia funkcjonowania układu ruchu, takie jak zapalenie stawów czy przewlekłe urazy³².

Wystawienia zwierząt cyrkowych na permanentny stres i dyskomfort nie można usprawiedliwić żadną proporcjonalną racją. Jedynym zadaniem cyrku jest bowiem funkcja ludyczna. Wydaje się, że nie można czynić analogii pomiędzy występami zwierząt w cyrkach a ich hodowlą w ogrodach zoologicznych.

---

²⁹ Por. Z. SNELEWSKA-STEMPIEŃ, *Bestia na arenie cyrkowej – zjawisko „nowego cyrku” jako przykład zmian w relacjach pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem*, „Edukacja Humanistyczna” 2013, nr 2(29), s. 245-246.

³⁰ Przed stu laty główną atrakcją w cyrkach były osoby otyłe czy niepełnosprawne. Obecnie takie pokazy zostałyby napiętnowane jako stanowiące brak poszanowania dla godności osobowej (por. tamże, s. 248).

³¹ Por. FUNDACJA MIĘDZYNARODOWY RUCH NA RZECZ ZWIERZĄT – VIVA, *Cyrki ze zwierzętami w Polsce. Raport*, Warszawa 2016, s. 5, 12.

³² Por. Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (6.11.2017), uzasadnienie.

gicznych. Wprawdzie pierwotną funkcją zoo było także dostarczanie rozrywki³³, jednak w ciągu wieków instytucje te znacznie rozszerzyły swoją działalność. Współczesne ogrody zoologiczne są także miejscem edukacji, badań naukowych oraz działań na rzecz ochrony zagrożonych gatunków. Panują tam wreszcie zdecydowanie lepsze warunki bytowania zwierząt. Niejednokrotnie bywają one nawet zbliżone do warunków naturalnych³⁴.

Nie bez znaczenia pozostają także kwestie bezpieczeństwa osób uczestniczących w występach cyrkowych. Rozkładane namioty, w których mają miejsce przedstawienia, wykluczają najczęściej możliwość instalacji odpowiednich zabezpieczeń, które chroniłyby samego tresera oraz publiczność przed zagrożeniem ze strony zwierzęcia. Wprawdzie w prezentacjach biorą udział osobniki poddane szkoleniu, ale nigdy nie jest możliwe przewidzenie zachowania zwierzęcia w konkretnej sytuacji³⁵. Takie działanie stanowi ze strony organizatorów przejaw braku roztropności i odpowiedzialności oraz narażenie swoich gości na zbyt duże zagrożenia dla zdrowia i życia. Z tych względów proponowaną poprawkę należałoby uznać za słuszną.

5. OGRANICZENIE UBOJU RYTUALNEGO

Ostatnią z poddanych analizie propozycji jest ograniczenie prowadzenia uboju zwierząt gospodarskich zgodnie z wymaganiami niektórych religii. Tego rodzaju zapis znajduje się tylko w jednym projekcie nowelizacji. Przewiduje on możliwość jego wykonywania jedynie na potrzeby związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zakazane ma być natomiast stosowanie systemów krępujących bydło przez umieszczenie w odwrotnym lub innym dowolnym nienaturalnym położeniu, czyli klatek obrotowych³⁶.

W chwili obecnej możliwe jest prowadzenie uboju rytualnego w rzeźniach bez ograniczeń. Ma to miejsce wskutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził brak zgodności z ustawą zasadniczą przepisu wprowadzające-

---

³³ Por. J. DUNLAP, S.R. KELLERT, *Zoo e parchi zoologici*, w: *Fondamenti di bioetica animale*, red. G. Russo, Elledici, Torino 2007, s. 139.

³⁴ Por. K. SMYKOWSKI, *Wykorzystanie zwierząt do celów edukacyjnych i rozrywkowych. Próba oceny teologicznomoralnej*, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 3, s. 131-133.

³⁵ Por. FUNDACJA MIĘDZYNARODOWY RUCH NA RZECZ ZWIERZĄT – VIVA, *Cyrki ze zwierzętami*, s. 54-56.

³⁶ Por. Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (6.11.2017), art. 1, pkt 23, lit. c.

go jego całkowity zakaz³⁷. Zdaniem niektórych sędziów zgłaszających zdanie odrębne, Trybunał w swoim orzeczeniu poszedł zbyt daleko i powinien ograniczyć się jedynie do żądania wnioskodawcy (Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich) dotyczącego stwierdzenia niekonstytucyjności tych zapisów w zakresie, w jakim uniemożliwiają pozyskiwanie kosztownego mięsa przeznaczonego dla wyznawców judaizmu przebywających w Polsce³⁸.

Proponowane obecnie przepisy próbują ze sobą pogodzić dwie pozornie konkurujące wartości, czyli fundamentalne prawo do wolności religijnej ze słusznymi postulatami ochrony zwierząt i zapewnienia im możliwie wysokiego poziomu dobrostanu. Od dłuższego czasu takie rozwiązanie jest proponowane na gruncie refleksji prawnej³⁹, etycznej⁴⁰ oraz teologicznomoralnej⁴¹.

Na szczególną uwagę zasługuje zakaz stosowania klatek obrotowych. Wykorzystywane są one w zasadzie w przemysłowej formie uboju. Ich celem jest zwiększenie szybkości wykrwawiania się bydła i owiec. Badania naukowe wskazują, że u zwierząt, które zostają umieszczone w takim urządzeniu, dynamicznie wzrasta poziom kortyzolu będącego jednym z podstawowych wskaźników odczuwanego stresu⁴².

Proponowaną nowelizację należałoby zatem przyjąć z zadowoleniem. Przepisy te bowiem nie ingerują w zasadzie w sferę wolności religijnej, która nie obejmuje wykonywania uboju rytualnego w celach komercyjnych. Ich przedmiotem jest działalność gospodarcza, nad którą państwo posiada pełne prawo sprawowania kontroli i wprowadzania określonych regulacji. Działalność ta musi być podporządkowana wartości wyższej, jaką jest ochrona moralności. Istotnym zaś jej elementem jest właściwe kształtowanie relacji człowieka wobec zwierząt w duchu wrażliwości i życzliwości.

---

³⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K52/13, Dz.U. (2014), poz. 1794.

³⁸ Dotyczy to zdania odrębnego sędziów Wojciecha Hermelińskiego, Teresy Liszcz, Stanisława Rymara, Piotra Tulei, Sławomiry Wronkowskiej-Jaśkiewicz, Stanisława Biernata i Mirosława Granata (por. Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K52/13, „Trybunał Konstytucyjny”, http://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=K%2052/13#zdanieodrebne_11699_1 [dostęp: 19.12.2017]).

³⁹ Por. W. BRZOZOWSKI, *Dopuszczalność uboju rytualnego w Polsce*, „Państwo i Prawo” 68(2013), z. 5, s. 54-55.

⁴⁰ Por. J. WOLEŃSKI, *Ubój rytualny z punktu widzenia etycznego*, „Panorama Polskiej Akademii Nauk” 2014, nr 20(32), s. 5.

⁴¹ Por. K. SMYKOWSKI, *Wokół sporu o ubój rytualny. Między prawem do wolności religijnej a prawami zwierząt*, „Roczniki Teologiczne” 62(2015), z. 3, s. 127.

⁴² Por. R. ZABIELSKI, *Ubój rytualny z punktu widzenia fizjologicznego*, „Panorama Polskiej Akademii Nauk” 2014, nr 20(32), s. 5.

*

Wszystkie opisane wyżej propozycje należy ocenić bardzo pozytywnie. Trzeba równocześnie wyrazić nadzieję, że staną się one stosunkowo szybko częścią polskiego systemu prawnego i będą zapewniać wszystkim zwierzętom należyłą ochronę. Świadome powodowanie u zwierząt bólu, stresu czy poważnego dyskomfortu, o ile nie przemawiają za tym poważne racje, jest bowiem sprzeczne z ludzką godnością. Wprowadzenie zakazu hodowli zwierząt futerkowych, występu zwierząt w cyrkach i ograniczenie uboju rytualnego sprawi, że człowiek w relacji wobec zwierząt będzie realizował swoje wyjątkowe powołanie i obcował z nimi jako „rozumny i szlachetny «pan» i «stróż», a nie jako bezwzględny «eksploatator»”⁴³.

Na wstępie zasygnalizowano, że prawo jest sprawiedliwe wtedy, gdy ma na względzie dobro wspólne i jest możliwe do wykonania w granicach normalnych możliwości. Przy ocenie proponowanych regulacji trzeba zatem wziąć pod uwagę nie tylko ich bezsprzeczny wpływ na dobrostan zwierząt, ale także na szeroko pojęte życie społeczne. Działalność, która ma zostać objęta zakazem lub ograniczeniem, jest bowiem źródłem utrzymania dla wielu osób. Odnosi się to szczególnie do hodowli zwierząt futerkowych. Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych szacuje, że podmioty w nim zrzeszone są pośrednim lub bezpośrednim pracodawcą dla 50 000 ludzi⁴⁴. Zakończenie działalności i ewentualne przebranzowienie, aby nie powodować niekorzystnych skutków społecznych, musi być procesem rozłożonym w czasie. Analizowane projekty wydają się uwzględniać ten fakt w niewystarczający sposób. W jednym z nich odłożono wejście tego zakazu o 7 lat, pozostałe zaś wyznaczają jeszcze krótszy okres przejściowy⁴⁵. Jego wprowadzenie winno wiązać się także z odpowiednią pomocą ze strony państwa.

---

⁴³ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, Rzym 1979, nr 15.

⁴⁴ Por. *Wpływ hodowli norek i innych zwierząt futerkowych na gospodarke, sytuację ekonomiczną obywateli i na budżet państwa*, „Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych”, <http://pzhpzf.pl/fermowe-zwierzeta-futerkowe.html> (dostęp: 18.12.2017).

⁴⁵ Por. Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (20.11.2017), art. 1, pkt 15, „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej”, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-765-2017/\\$file/8-020-765-2017.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-765-2017/$file/8-020-765-2017.pdf) (dostęp: 17.12.2017); Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (6.11.2017), art. 1, pkt 15.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty

- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, Rzym 1979.
- FRANCISZEK, Encyklika *Laudato si'*, Rzym 2015.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Salvifici doloris*, Rzym 1984.
- JAN PAWEŁ II, Eksperyment w biologii. Przemówienie do uczestników Tygodnia Studiów zorganizowanego przez Papieską Akademię Nauk (23.10.1982), w: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, red. K. Szczygieł, Biblos, Tarnów 1998, s. 196-199.
- PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA SŁUŻBY ZDROWIA, Nowa Karta Pracowników Służby Zdrowia, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2017.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, Pallottinum, Poznań 2002².
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. (1997), nr 111, poz. 724.
- Ustawa z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach, Dz.U. (2005), nr 33, poz. 289.
- Ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych, Dz.U. (2015), poz. 266.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. (1932), nr 42, poz. 417.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K52/13, Dz.U. (2014), poz. 1794.
- Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K52/13, „Trybunał Konstytucyjny”, http://ipo.tribunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=K%2052/13#zdanieodrebne_11699_1 (dostęp: 19.12.2017).
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny, „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej”, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/64DF84DB7D37519FC12581080055E079/%24File/1509.pdf> (dostęp: 17.12.2017).
- Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (6.11.2017), „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej”, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekt/8-020-751-2017/\\$file/8-020-751-2017.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekt/8-020-751-2017/$file/8-020-751-2017.pdf) (dostęp: 17.12.2017).
- Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw (20.11.2017), „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej”, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekt/8-020-765-2017/\\$file/8-020-765-2017.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekt/8-020-765-2017/$file/8-020-765-2017.pdf) (dostęp: 17.12.2017).
- NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI, Nadzór nad funkcjonowaniem ferm zwierząt, Warszawa 2014.

Opracowania

- BRZOZOWSKI W., Dopuszczalność uboju rytualnego w Polsce, „Państwo i Prawo” 68(2013), z. 5, s. 47-56.
- DERDZIUK A., Argument ekologiczny w bioetyce, w: *Przykazania kościelne dzisiaj. Przesłanie moralne Kościoła*, red. J. Nagórny, J. Gocko, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2001, s. 193-208.
- DUNLAP J., KELLERT S.R., Zoo e parchi zoologici, w: *Fondamenti di bioetica animale*, red. G. Russo, Elledici, Torino 2007, s. 138-145.
- FUNDACJA MIĘDZYNARODOWY RUCH NA RZECZ ZWIERZĄT – VIVA, Cyrki ze zwierzętami w Polsce. Raport, Warszawa 2016.

- KUCHARCZAK F., Uczłowieczenie zwierząt, „Gość Niedzielny”, <http://gosc.pl/doc/3266801.Uczlowieczanie-zwierzat> (dostęp: 17.12.2017).
- MROCKOWSKI S., Prawna ochrona zwierząt doświadczalnych. „Przegląd Hodowlany” 68(2000), nr 7, s. 1-2.
- NOWOSAD S., Teologia moralna ogólna. Skrypt dla słuchaczy Kolegium Teologicznego, Lublin 1994.
- RADECKI W., Ustawy o ochronie zwierząt. Komentarz, Difin, Warszawa 2015.
- SMYKOWSKI K., Eksperymenty medyczne z wykorzystaniem zwierząt, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017.
- SMYKOWSKI K., Wokół sporu o ubój rytualny. Między prawem do wolności religijnej a prawami zwierząt, „Roczniki Teologiczne” 62(2015), z. 3, s. 119-130.
- SMYKOWSKI K., Wykorzystanie zwierząt do celów edukacyjnych i rozrywkowych. Próba oceny teologicznomoralnej, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 3, s. 127-139.
- SNELEWSKA-STEMPIEŃ Z., Bestia na arenie cyrkowej – zjawisko „nowego cyrku” jako przykład zmian w relacjach pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem, „Edukacja Humanistyczna” 2013, nr 2(29), s. 245-253.
- SPAEMANN R., Szczęście a życzliwość. Esej o etyce, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1997.
- Ustawa o ochronie zwierząt, „Policja”, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/wybrane-ustawy-szczegol/ustawa-o-ochronie-zwier/50889,Ustawa-o-ochronie-zwierzat.html> (dostęp: 17.12.2017).
- WOLEŃSKI J., Ubój rytualny z punktu widzenia etycznego, „Panorama Polskiej Akademii Nauk” 2014, nr 20(32), s. 4-5.
- Wpływ hodowli norek i innych zwierząt futerkowych na gospodarkę, sytuację ekonomiczną obywateli i na budżet państwa, „Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych”, <http://pzhpf.pl/fermowe-zwierzeta-futerkowe.html> (dostęp: 18.12.2017).
- WRÓBEL J., Zwierzęta i ich prawa, w: Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przesłanie moralne Kościoła, red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 79-103.
- ZABIELSKI R., Ubój rytualny z punktu widzenia fizjologicznego, „Panorama Polskiej Akademii Nauk” 2014, nr 20(32), s. 5-7.

PROPOZYCJE ZMIAN W PRZEPISACH DOTYCZĄCYCH OCHRONY ZWIERZĄT.
PRÓBA OCENY Z PERSPEKTYWY TEOLOGII MORALNEJ

S t r e s z c z e n i e

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie najważniejszych propozycji zmian w polskich przepisach prawnych dotyczących ochrony zwierząt. Dotyczą one przede wszystkim zaostrzenia kar za przestępstwa, których ofiarami są zwierzęta, podniesienia poziomu ich dobrostanu, wprowadzenia zakazu występu zwierząt w cyrkach i hodowli zwierząt futerkowych oraz ograniczenia uboju rytualnego wyłącznie do potrzeb członków związków wyznaniowych działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Wydaje się, że wszystkie te postulaty należy ocenić pozytywnie, gdyż są one praktycznym usankcjonowaniem obowiązku odniesienia się do zwierząt z życzliwością i wrażliwością.

Słowa kluczowe: cyrk; prawo; teologia moralna; ubój rytualny; zwierzęta.